

OCENE — ZAPISKI — POROČILA — GRADIVO

V spomin

FRANCE BEZLAJ

(19. 9. 1910 — 27. 4. 1993)*

Ko je France Bezljaj oktobra lanskega leta sprejel diplomu za dopisnega člana obnovljene Poljske akademije Umiejetności iz Krakova, se je zahvalil z nekoliko dvoumnimi besedami: *Bardzo pięknie, ale dla mnie trochę za późno*; nadaljeval je s spomini na srečanja z znamenitim poljskim jezikoslovcem Lehrom-Spławińskim, a je kaj hitro preskočil na iskrive Oštirjeve in svoje misli v zvezi s prvotno domovino in jezikovno podobo praslovanščine. Res je bil to njegov zadnji obisk Slovenske akademije znanosti in umetnosti, katere redni član je bil od leta 1964. In ne dolgo pred tem je še prišel v svoj delovni kabinet na slavistični oddelek Filozofske fakultete, kjer so mu njegovi ožji sodelavci pripovedovali o novih rešitvah v slovarskih člankih za 3. knjigo Etimološkega slovarja slovenskega jezika: prisluhnil je in še z zadnjimi močmi dajal nasvete in napotke.

France Bezljaj je bil nenavadno izvirna in svojska osebnost v slovenski humanistični znanosti, posebej seveda v jezikoslovlju: s svojim več kot polstoletnim neutrudnim in naravnost strastnim raziskovanjem slovenskega in drugoslovanskega besedišča je prodril globoko v marsikatero duhovno in materialno življenjsko resničnost tega evropskega prostora (po znanem Meringerjevem načelu: Wörter und Sachen); s tem pa si je pridobil doma in na tujem trajno in visoko mesto med izbranimi učenjaki slavističnega jezikoslovnega sveta. Okrutnostim in nasilju nad človekom 20. stoletja, ki pozna samo vojna, povojna in medvojna obdobja, se je zoperstavljal z avtoironijo in sarkazmom, zatekal se je v svoje filozofske kroge in branil svobodo in avtonomnost svojega uma. V mlajših letih je našel svoje zavetje tudi v gorah, med rožami in v gozdovih. Kot čebelarški strokovnjak je pod psevdonimom Inocenc Revaj še lahko pisal o rdeči in medeni detelji, o cvetočih ajdovih poljih...

Rodil se je 19. septembra 1910 v Litiji, gimnazijo je obiskoval v Kranju in Ljubljani, kjer je leta 1931 maturiral. Tu se je istega leta vpisal na slavistiko, vendar je študiral v glavnem na Karlovi univerzi v Pragi (tam se je v laboratoriju prof. Chlumskega ukvarjal tudi z eksperimentalno fonetiko); diplomiral je v Ljubljani pri Rajku Nahtigalu in Franu Ramovšu ter doktoriral z eksperimentalnofonetično razpravo Oris slovenskega knjižnega izgovora, ki je izšla 1939 pri Znanstvenem društvu za humanistične vede. Skoraj deset let je služboval kot gimnazijski profesor (z daljšimi prekinitvami med vojno), a je ves čas — kakor je sam rad pripovedoval — že zbiral gradivo za slovenski etimološki slovar, katerega zasnovo z vzorčnimi gesli je objavil Ramovš v prvem Letopisu AZU 1943. Leta 1950 je postal lektor češkega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani in v kratkem znanstveni sodelavec in svetnik SAZU; na Filozofsko fakulteto se je vrnil 1958 kot izredni profesor za primerjalno slovansko jezikoslovje; od 1963 do upokojitve 1980 pa je bil redni profesor za isti predmet. V Inštitutu za slovenski jezik SAZU je do smrti vodil sekcijo za etimologijo in onomastiko ter komisijo za zgodovinske slovarje, ki jo je 1972 sam ustanovil in ji določil delovni načrt. Več let je bil jezikoslovni sourednik Slavistične revije in odgovorni urednik Jezika in slovstva; kot izkušen imenoslovec je dal pobudo za ustanovitev znanstvenega časopisa Onomastica jugoslavica, ki je v njegovem uredništvu od 1969 kot medakademijska publi-

*Besedilo je bilo prebrano na žalni seji Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 30. 4. 1993. Bibliografija del Franceta Bezljaja je bila objavljena ob njegovi 80-letnici v SRL 38 (1990), 4, str. 453–467.

kacija izhajal v Ljubljani in nato v Zagrebu (zadnja leta že pod tamkajšnjim vodstvom; časopis je bil z odločbo HAZU leta 1992 ukinjen, njegov naslednik pa je periodični zbornik *Folia onomastica croatica*).

S svojimi v jezikoslovni javnosti vedno zelo opaženimi in vznemirljivimi prispevki je France Bezlaj razen v domačih (SR, JiS, *Linguistica*) sodeloval v številnih tujih znanstvenih revijah in zbornikih; naj jih omenim vsaj nekaj: v ruskih *Voprosyh jazykoznanija*, v Sovetskem slavjanovedeniju, v *Etimologiji*, v litovski *Baltistiki*, v poljskem *Roczniku slawistycznym*, v češki *Slaviji*, v beograjskem *Južnoslovanskem filologu*, v bolgarskem *Balkanskem ezikonaniju*, v heidelberških *Beiträge zur Namenforschung* itd. Bil je zaslužni profesor svoje almae matris in njen častni doktor, dopisni član sarajevske in zagrebške akademije.

Prva večja Bezlajeva povojna razprava *Doneski k poznavanju glagolskega aspekta* (1948) priča o tem, da je končal obdobje iskanja svoje življenjske jezikoslovne tematike, saj že prve naslednje objave (drobna poročila in ocene v SR 1950) očitno dokazujejo, da se je takrat že resno spoprijemal z imenoslovno in etimološko problematiko, v celoti pa je postal sam oblikovalec podobe prvega slovenskega etimološkega slovarja takoj po Ramovševi smrti 1952. Bezlajeve ocene del Johannesa Hubschmida o predindoevropskih besednih plasteh v jezikih vzhodnih Alp pričajo o tem, kako intenzivno se je v teh letih poglobljal v vprašanja predslovenskih jezikovnih plasti, ki so prav v imenih na našem ozemlju najmočneje zastopane. Do zadnjih nadorbnosti pa je hotel spoznati metodo in dosežke etimologov Machka, Vasmerja in Skoka ter raziskovalca jezikovnih tabujev Haversa, da bi na ta način prišel do najučinkovitejših prijemov za etimološko razčlemba občnega in imenskega besedja na slovenskem jezikovnem vozlišču. (Pri tem je treba omeniti seveda prvi slovanski etimološki slovar Bezlajevega najstarejšega in najiminitnejšega vzornika Franca Miklošiča, o katerem je leta 1963 v *Jeziku in slovstvu* objavil zelo poučen esej.) Posebno skrb je Bezlaj posvetil germanskim in romanskim prvinam v slovenščini; na njegovem kritičnem situ je ostalo veliko ugotovitev Jakoba Kelemine, Karla Štreklja, Franca Šturma in H. Striedter-Tempsove, medtem ko je ob imenoslovnih študijah in knjigah Eberharda Kranzmayerja glede naselitve Koroške (v luči imen) nanizal širok spekter načelnih in stvarnih pripomb.

Od leta 1954, ko je Bezlaj objavil svojo prvo samostojno leksikološko razpravo *Sinonima za pojem locus fluminis profundior*, so se več kot tri desetletja v valovih vrstili njegovi imenoslovni in etimološki prispevki; vendar je že iz te študije mogoče razbrati večino avtorjevih jezikoslovnih lastnosti: težnjo po čim popolnejši zgodovinski dokumentaciji, velik razpon asociacij, moč kombinatorike, smisel za pritegovanje in razumevanje mejnih in sorodnih ved, ki pomagajo osvetliti jezikovne pojave (znani so npr. njegovi posegi v slovensko narodopisje), izostren čut za oceno vrednosti predhodnih ugotovitev in seveda ne nazadnje njegov navdih in ustvarjalna domišljija, ki je po mnenju nekaterih akademsko bolj konvencionalno urezanih in uokvirjenih jezikovnih zgodovinarjev včasih ušla z vajeti strogo določenih in ustaljenih jezikovnih zakonitosti. In vendar je mogoče v Bezlajevem delu na vsakem koraku zaznati tudi skepso, ki mu ne dovoljuje zapisati dokončne trditve; največkrat sicer nakaže svojo rešitev, pomakne vedenje o stvari na novo, višjo stopnjo, toda vprašanja ne zapre.

Imenoslovno in etimološko literaturo je France Bezlaj konec petdesetih let obogatil z obširno monografijo o Slovenskih vodnih imenih (I in II, 1956, 1961). Knjigi sta našli pot med klasične obravnave evropskih rečnih imen. Zajel je imena skoraj vseh slovenskih rek in potokov, ob tem pa razložil še kopico krajevnih in osebnih imen. V imenih slovenskih voda je prepoznal več jezikovnih plasti, ki jih je naplavila zgodovina; odkriva jih in določa njihov izvor. In dragoceno mu je vsako ime, tudi najmlajše, saj vidi v njem košček slovenske jezikovne in narodove preteklosti.

Bezlaj jezikovnih posameznosti ni nikoli opazoval izolirano, vedno je iskal povezave med besedami in njihovimi družinami; odkrival je sorodstvene vezi med njimi v številnih območjih, kjer sta jih človek in čas v stoletjih zabilisala. Z leti je svoje etimološke in imenoslovne izsledke začel vključevati v reševanje širših vprašanj narodnostne in jezikovne geneze Slovencev in drugih Slovanov, močneje je poudaril veljavo sorodstvenih vzporednic z baltskimi jeziki, npr. v študijah Stratigrafija Slovanov v luči onomastike, Význam onomastiky pro studium praslovanského slovníku (1958), Einige slowenische und baltische leksische Parallelen. Vse bolj se je poglobljajal tudi v splošno pomenoslovje; svoje videnje uporabe le-tega pa je mojstrsko pokazal v razpravi Pomenska kategorija gozd v slovenščini (SR 1959).

Posebno rad je o mestu slovenščine med slovanskimi jeziki predaval tujim mladim slavistom na poletnih seminarjih slovenskega jezika, literature in kulture; skoraj redno v prvih petnajstih letih (1965–1980). Veliko jih je prihajalo iz drugih slovanskih etimoloških središč k njemu po strokovne nasvete in pomoč, tako da je njegov tesni kabinet na Filozofski fakulteti postal občasno že prava slovanska etimološka Meka.

France Bezlaj je znal o najtežjih jezikovnih vprašanjih privlačno in napeto pripovedovati tudi nestrokovnjakom; po Blišču in bedi slovenskega jezika je izdal še jezikoslovno uspešnico Eseji o slovenskem jeziku (1967), v kateri je na poljuden način razen o svoji osrednji tematiki spregovoril še o knjižnem jeziku in njegovi kulturi.

Od takrat je razen za sprotno objavljanje novosti vse svoje moči namenil končnemu oblikovanju sestavkov za prvo, drugo in tretjo knjigo Etimološkega slovarja slovenskega jezika; prvi dve (od A do O) sta izšli v letih 1976 in 1982, pri tretji pa mu je smrt, kot že nekoč Jakobu Grimmu pri nemškem in Erichu Bernekerju pri slovanskem slovarju, iztrgala pero. Vendar je France Bezlaj odšel od nas prepričan in z zavestjo, da je izročil svojo etimološko delavnico v zanesljive roke mlajših že mednarodno uveljavljenih etimologov, ki so zrasli ob njem in profesorju Bojanu Čopu; v njih ima zagotovilo, da slovar ne bo ostal torzo, da bodo do konca preorali njegovo in slovensko etimološko njivo.

Franc Jakopin

Ljubljana

SPREMEMBE IN MOŽNOSTI AVSTRIJSKIH SLAVISTOV

(Poročilo v okviru srečanja slavistov Celovec–Ljubljana, maj 1993)

1 Zgodovina

Avstrijska slavistika ima relativno dolgo univerzitetno tradicijo. Leta 1849 je bila na dunajski univerzi ustanovljena prva stolica za slavistiko, ki jo je prevzel Fran Miklošič. Seveda je tudi že prej obstajal slavistični študij, pomislimo samo na Kopitarja in njegovo dejavnost na Dunaju, ki je dobro znana. Za avstrijsko slavistiko je značilno, da so bili dolgo časa njeni nosilci pripadniki slovanskih narodov. Omenili smo Slovenca Kopitarja in Miklošiča; istočasno kot Miklošič je bil na stolico za slovanski srednji vek imenovan Jan Kollár (umrl že 1852). Treba je omeniti še Hrvata Vatroslava Jagića in Milana Rešetarja, Čeha Konstantina Jirečka (ta je bil imenovan na leta 1893 ustanovljeno drugo stolico za slovansko filologijo in srednji vek) in Václava Vondráka ter Rusa kneza Nikolaja S. Trubeckojja, leta 1939 pa je bil na Dunaju končno imenovan prvi, iz Gradca izviraajoči Avstrijec nemškega rodu Rudolf Jagoditsch. V Gradcu so imeli Slovenci dolgo tradicijo: slovenska stolica je bila ustanovljena že leta 1812.